

artistic material for analysis – novel „The stained-grass window” by M. Ivantsova and novel „Devil and Margarita” by H. Tarasuk.

Key words: associonym, intertextuality, intertext, criticism.

УДК 821.161.2-31.09+929Дімаров

Ольга ПЛУЖНИК,

аспірант,

Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ У РОМАНІ А. ДІМАРОВА „ЙОГО СІМ'Я”

У статті досліджено поняття „гендер” у науковій літературі, визначено особливості гендерного аспекту в романі А. Дімарова „Його сім'я”, виявлено домінуючі риси творчості письменника. У роботі підкреслено, що письменник будує систему характерів персонажів на засадах чоловічо-жіночих взаємин, зумовлених соціальними ролями.

Ключові слова: гендер, фемінність, маскуліність, характер.

Упродовж останніх десятиліть активно розвиваються наукові дослідження, присвячені гендерним особливостям суспільства. Питання гендерної приналежності набуло актуальності в наукових розробках із соціології, психології, філософії, політології, лінгвістики, літературознавства. Але, незважаючи на значну кількість робіт, присвячених цій проблематиці, вона залишається недостатньо розглянутою, зокрема в контексті української літератури.

За словами Н. Чухим, використання „гендерного підходу в гуманітарному пізнанні надає широкі можливості для переосмислення культури” [176]. Письменники починають відтворювати нові характери, використовувати нові способи побудови образної системи, предметом дослідження стає жінка, яка намагається посісти своє місце в соціумі. На арену виходить образ сучасної жінки, яка, відмовившись займатися тільки побутовими турботами, стала на один соціальний рівень із чоловіком, відстоявши простір для самовираження. Ці тенденції простежуються у творчості сучасного українського прозаїка А. Дімарова.

Метою роботи є дослідження гендерного аспекту у прозовій творчості А. Дімарова на прикладі роману „Його сім'я”. Поставлена мета вимагає розв'язання наступних завдань: розглянути поняття „гендер” у площині наукової літератури; окреслити домінуючі риси

творчості А. Дімарова; схарактеризувати гендерний аспект роману „Його сім'я”.

Проблема гендерних взаємин розглянута у працях західноєвропейських і американських учених А. Розенхольм, М. Рюткьонен, Е. Шоре, Е. Шоуолтер; російських дослідників М. Михайлової, Є. Строганової, Т. Ровенської; українських науковців В. Агеєвої, Т. Гундорової, С. Павличко, В. Погребної, Г. Улюри й інших. Творчість А. Дімарова досліджували такі науковці, як Ю. Бондаренко, В. Карпенко, В. Костюченко, С. Ленська, К. Ломазова, В. Сиротенко, М. Слабошпицький, Т. Щербакова, Г. Штонь та інші.

Слід зазначити, що термін „гендер” увів у науку американський психоаналітик Роберт Столлер, автор праці „Стать і гендер”, опублікованої у 1968 р. Літературознавча енциклопедія Ю. Коваліва подає поняття гендер „як рольові зумовлені впливом соціуму особливості поведінки представників обох статей, зафіксовані в поняттях „фемінність” (жіночність) і „маскулінність” (мужність), тлумачення яких відрізняється від біологічної трактування статі” [107, с. 215].

Для творчого доробку А. Дімарова важливим було питання моделювання образів „нових жінок” і „нових чоловіків”. При цьому письменник прямо не акцентує свою увагу на поданні ідей емансипації, феміністичної теорії, як скажімо, це простежується у творах письменниць-феміністок кінця ХІХ – початку ХХ століття, але послідовно осмислює ставлення до жінки.

Домінантними ознаками художнього стилю А. Дімарова є достовірність зображення подій, оповідний тип показу, правдивість, уміле поєднання часових планів, широкі соціальні узагальнення, що завжди несуть важливе ідейне навантаження, яскравість та емоційність мови, вдале використання почуття гумору.

У розгляді питання гендерної нерівності субстантивне значення мають стереотипи культури, української зокрема. Досліджуючи проблеми гендерного аспекту та його значення в суспільстві, І.С. Клецина [79] виділяє три групи тендерних стереотипів. До першої, за словами дослідниці, належать стереотипи маскуліності-фемінності, до другої – розподіл сімейних та професійних ролей між чоловіками та жінками, третя група визначається специфікою змісту праці.

Згідно цим гендерним стереотипам вибудовано конфлікт сімейного роману А. Дімарова „Його сім'я”. У центрі – молоде подружжя Ніна і Яків Горбатюки, шлюб яких знаходиться на межі краху через постійні сварки та нерозуміння. Чоловік плідно працює у місцевій редакції, в той час, коли дружина стежить за домашнім господарюванням і виховує двох маленьких доньок.

Головний герой Яків самовпевнений і нетерпимий, він не соромиться зневажати точки зору інших і возвеличувати свою як єдино правильну. Він упевнений, що його дружина повинна займатися тільки побутовими проблемами: готувати, стежити за дітьми, тримати дім в охайному вигляді. Яків не рахується з бажанням Ніни вчитися в інституті, вважаючи це абсолютно зайвим, адже він сам здатний фінансово забезпечити сім'ю. Ці погляди приводять до критичної ситуації: Ніна весь час ревнує чоловіка, не знаходить собі місця, в сім'ї панують скандальні сцени, які негативно відбиваються і на формуванні особистостей дітей: старша дочка Оля стає занадто нервовою і вразливою. Нарешті, Яків сам не витримує постійних чвар, вирішує жити окремо від родини і подати до суду заяву про розлучення.

Таким чином, А. Дімаров подає розвиток сюжетних подій з урахуванням етнічних особливостей, психології радянської людини та гендерних стереотипів. Розуміючи, що жінка насамперед має слідкувати за господарством і вихованням дітей, Ніна жертвує своєю мрією навчатись у медичному інституті. „Яків не раз висловлював їй свої погляди на сім'ю. І хоч Ніна не завжди згоджувалася з ним, особливо з тим, що дружині він відводив місце лише вдома, залишаючи за собою працю й заробіток, її все ж хвилювало передчуття того світлого, щасливого життя, про яке так привабливо він умів розповідати” [44, с. 20]. Та через кілька років героїня усвідомлює свою помилку. Для Ніни перебування весь час удома стає нестерпним. Крім того, героїня усвідомлює, що на відміну від неї, її чоловік весь час перебуває чиємусь оточенні, в тому числі і жіночому. Постійні затримки Якова на роботі не дають спокою Ніні. Впевнена, що чоловік зраджує їй, жінка вирішує написати на нього скаргу, що ускладнює становище редактора на роботі. Під впливом цих подій Яків починає пиячити. Сімейне життя руйнується на очах. Навіть живучи окремо, герої не усвідомлюють свої помилки, не йдуть на компроміс. Горбатюк вирішує звернутись за порадою у справі розлучення до адвоката. Та навіть юрист, уведений А. Дімаровим,

прямим текстом вказує на гендерну нерівність суспільства, зокрема в родині Якова, як на головну причину розладу подружжя: „Знаєте, до нас найчастіше приходять саме такі сім'ї, як ваша, – раптом сказав адвокат, – коли одна з сторін подружжя працює, а інша, в силу обставин, відривається від життя. Цікава деталь. Ви не замислювались над цим?.. Ну, та це між іншим...” [44, с. 88].

Досліджуючи жанрові особливості роману „Його сім'я”, В. Сиротенко слушно зауважує, що „фабула твору тримається на кількох подіях, навколо котрих розгортаються суперечки. Вони мають своєрідне двофокусне висвітлення, бо кожен випадок постає в оцінці як Якова, так і Ніни. Перехрещення цих „променів” і становлять собою окремі конфліктні вузли” [143, с. 40]. Так, „з кожною сваркою все глибшала і глибшала та щілина, що зрештою розколола сім'ю Горбатюків” [44, с. 107].

Також слід ураховувати той факт, що для Якова сварки проходили легше, насамперед тому, „що він працював, що службові нагальні справи, зустрічі й ділові розмови відбирали багато часу, і думка про незгоди з Ніною менше непокоїла його” [44, с. 107]. В той час, коли дружина Горбатюка „майже завжди була на самоті. Навіть ті домашні клопоти, що звалилися на неї (...). Втоплювалися руки й ноги, втоплювалося тіло, та голова продовжувала думати завжди одне й те ж, і Ніні інколи здавалося, що вона починає божеволіти” [44, с. 107]. Якову властивий егоїзм та самолюбство. В той час, як Ніна більш романтична, мрійлива. Жертвуючи заради чоловіка суспільним життям, вона усвідомлює, що Яків не цінує її намагань.

Зрештою, Ніна знайомиться з новими людьми та з їх допомогою збирається вступити до літературного факультету. Це рішення позитивно позначилося на особистості героїні: „Ніна аж помолодшала за останні дні і вже не так часто спалахувала безпричинною злістю, від якої страждали не тільки діти, а й вона сама” [44, с. 227]. Ніна починає навчання, Яків переходить у новий відділ, але подружжя так і залишається непримиреним.

Дослідник А. Костенко дотримується думки, що центральним і „найболючішим” питанням роману „Його сім'я” постає єдність сім'ї, адже у „змалюванні процесу руйнації сім'ї Горбатюків чи не найхарактернішим є те, що вона, ота руйнація, відбувалася без видимих причин, без штапованих ситуацій, що іноді виставляються в творах на цю тему” [92, с. 127]. Саме концепція „єдність –

руйнація” має ключове значення у проблемі сімейного конфлікту роману на одному рівні з гендерною нерівністю суспільства.

На протигагу сім'ї Горбатюків, А. Дімаров репрезентує родинні взаємини Миколи Степановича Руденка та його дружини Валентини Іванівни, яка працювала вчителькою початкових класів у школі і була дуже задоволена своєю роботою. Чоловік, бачачи таку пристрась до вчителювання своєї дружини, не тільки не ставав їй на заваді, а й підтримував, розуміючи наскільки виснажливою є ця професія. І на зауваження Горбатюка: „Ти ж свою жінку теж залишити вдома хотів” [44, с. 76], – Микола Степанович спокійно відповідає: „Було таке, хотів. Так я говорив їй: важко тобі Валю, кидай роботу, я сам зможу сім'ю забезпечити... А знаєш, що вона мені відповіла? Вона запитала у мене: „А ти залишився б удома? Покинув би роботу?” – „Ні”. – „Так чому ж ти хочеш, щоб я це зробила? Невже ти вважаєш мене нижчою за себе істотою?” А на очах – сльози. Коли я сльози ті побачив – мене в жар кинуло!.. отаке питання перед тобою поставити слід. Зміг би ти залишитись вдома? Помінятися з Ніною?” [44, с. 76-77]. У словах Руденка закладено всю суть гендерної нерівності: „А чим Ніна гірша від тебе? Що вона зробила такого, що ти позбавив її найціннішого в житті? Адже страшно подумати: сім років майже викреслено з життя! Сім років людина вертілася в отому колесі, що ти його називаєш сім'єю, і звертілася до того, що це колесо вже здається їй тим, без чого прожити не можна!” [44, с. 77]. Поставивши за головне питання – місце жінки в сучасному суспільстві – А. Дімаров доводить хибність тверджень щодо розгляду соціальної ролі жінок лише як домробітниць, які живуть не своїм життям, а чоловіків.

Таким чином, А. Дімаров намагається якомога детальніше відтворити психологію жінки, яка, у міру обставин, позбавлена надії на щасливе життя. Гендерну теорію показу персонажів письменник вибудовує на засадах чоловічо-жіночих взаємин, зумовлених соціальними ролями, а також на відтворенні ролі жінки в житті суспільства. Репрезентуючи процес формування жіночої особистості, А. Дімаров підтверджує думку, що гендерні ролі не виникають одразу з народження дитини, вони розвиваються в залежності від певних умов упродовж усього людського життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дімаров А. Вибрані твори : в 2 т.: Його сім'я. Ідол: Романи / А. Дімаров / Передм. В. Костюченка. – Т. 1. – К. : Дніпро, 1982. – 535 с.

2. Клецина И. С. Самореализация и гендерные стереотипы / И.С. Клецина // Психологические проблемы самореализации личности. – Вып. 2. – СПб. : СПбГУ, 1998. – С. 188 – 202.

3. Костенко А. Своя дорога, свій голос. До п'ятдесятиріччя Анатолія Дімарова / А. Костенко // Дніпро. – 1972. – № 6. – С. 126 – 128.

4. Літературознавча енциклопедія. У 2-х томах. / автор-укладач Ю. Ковалів. – К. : ВЦ „Академія”, 2007. – Т. 1. – 608 с.

5. Сиротенко В. П. У пошуках свого жанру (Жанрові особливості романів А. Дімарова „Його сім'я” та „Ідол”) / В. П. Сиротенко // Вісник Харківського університету. – 1984. – № 37 – 45 с.

6. Чухим Н. Гендер та гендерні дослідження в ХХ ст. / Чухим Н. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.gendercentre.org.ua/publicats/gender-ta-gendern-dosl-dzhennya-v-khkh-stol-tt/>

АННОТАЦІЯ

Плужник Ольга. Гендерний аспект в романе А. Димарова „Его семья”.

В данной статье исследовано понятие „гендер” в научной литературе, определены особенности гендерного аспекта в романе А. Димарова „Его семья”, выявлено доминантные черты творчества писателя. В работе подчеркнуто, что писатель строит систему характеров персонажей на основе отношений мужчин и женщин, обусловленных социальными ролями.

Ключевые слова: гендер, феминность, маскулинность, характер.

SUMMARY

Pluzhnyk O. The gender dimension of the novel „His family” of A. Dimarov.

This article explored the concept of „gender” in the scientific literature, especially defined gender in the novel „His family” of A. Dimarov, revealed the dominant features of the writer's work. The paper pointed out that the writer constructs a system of the characters based on the relationship between men and women due to social roles.

Key words: gender, femininity, masculinity, and character.